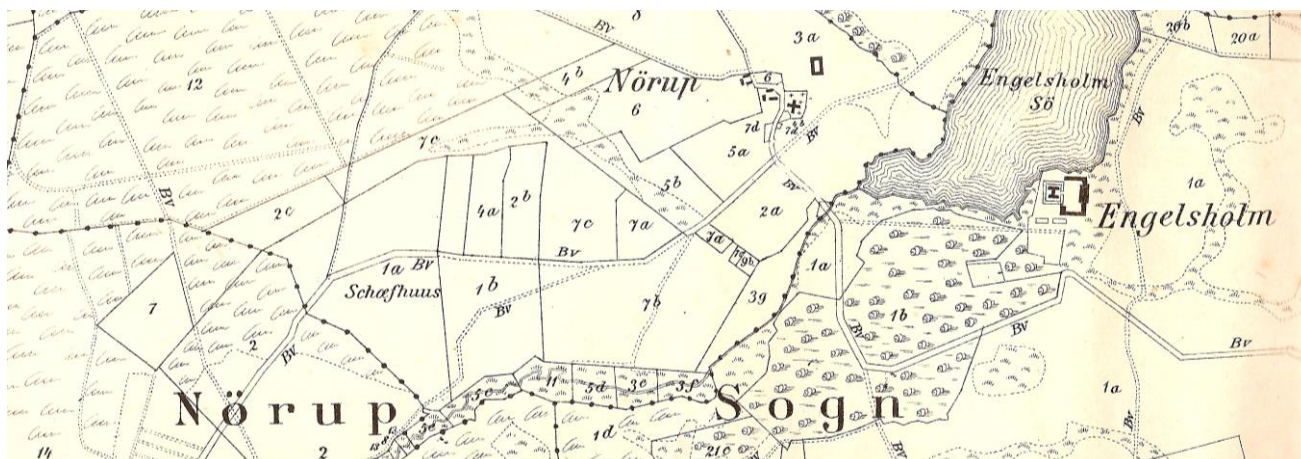

Lokalhistorisk Arkiv og Forening for Nørup Sogn

ArkivNyt

Nr. 2/2014

Med lus i parykken – historiske spor på Engelsholm

Af Mia Ramsing Jensen, cand.mag. i etnologi

Was Gott bescheret mir niemand wehret
(Hvad Gud giver skal ingen misunde mig).

Med disse ord hævet over sig er beboere og besøgende på Engelsholm i flere hundrede år trådt over dørtærsklen i den smukke renaissancebygning. Præcis som adelsmanden Gerhdt de Lichtenberg (1697-1754)¹ ønskede det, da han som ejer af Engelsholm fra 1731-1754 satte hovedbygningen i stand og lod sit valgsprog forevige over indgangen. Med valgsproget over døren markerede Lichtenberg ikke kun sit ejerskab til Engelsholm, men knyttede også an til den århundrede lange historie, som endnu kendetegner stedet. Da Lichtenberg i midten af 1700-tallet ønskede at anlægge den prægtige barokhave, som i dag er blevet genfortolket syd for Engelsholm,

blev en del af søen inddæmmet. I forbindelse med det store jordarbejde blev to små kanoner afdækket, opsat af Engelsholms tidlige ejere familien Brahe. På disse stod ordene VAS GOTT BESCKERT MIC NEMANT VERT (Hoff 2007), der i dag huserer over hovedbygningens indgang som – Was Gott bescheret mir niemand wehret – valgsproget Lichtenberg herefter skulle tage til sig som sit eget.

Dette er blot en af de små historier, som Engelsholms hovedbygning rummer, og som helt fysisk bevidner tidligere tiders samfund, tanker og menneskeliv. Med udgangspunkt i bygningens historiske spor skal vi herfra bevæge os over voldgraven, op af indgangsdørens stentrappe og igennem udvalgte rum i stueetagen. En rundtur, hvis historiske islæt kan fortælle om hverdagslivet i et århundrede, hvor kongen var gudgiven, og lusene muntrede sig i de riges pudrede parykker.

Engelsholms hovedbygning

Før indgangsdøren passerer, ville det være naturligt at gøre et holdt på broen over voldgraven foran hovedbygningen for der at betragte den massive hvidkalkede bygning,

¹ Hans fornavn ses stavet på flere forskellige måder i den eksisterende litteratur om ham. Selv skrev han som underskrift på vigtige papirer: Gerdt Hansen Lichtenberg. (Andresen og Sørensen 1993). Jeg vælger at skrive Gerhdt.

hvis statelige løgformede kupler rejser sig over hvert af de fire tårne.

Engelsholm Slot. Til venstre ses det sydøstvendte spir, som er det eneste bevarede spir fra 1737. (Foto: Inge Enevoldsen).

Opførelsen af den nuværende hovedbygning påbegyndtes i 1593, da adelsmanden Knud Brahe (1555-1615) overtog herregården. Engelsholms hovedbygning er den eneste tilbageværende danske repræsentant for renæssancens centralanlæg med en tung rektangulær bygningskrop forsynet med fire kvadratiske tårne i hjørnerne. Stilen til denne slags bygninger finder vi i Italien, hvorfra den vandrede gennem Europa og nåede Danmark i 1550-90.

Hvordan Engelsholm på opførelsestidspunktet tog sig ud er ikke til at udtale sig om. Studier af stedets tidligste udseende besværliggøres nemlig af, at der til dato ikke er fundet afbildninger af stedet før 1750. Man ved derfor ikke, hvordan bygningens fire tårne oprindeligt var afsluttet. De nuværende løgformede spir blev først opsat i 1737 (Andresen og Sørensen 1993). Engelsholm blev i 1952 ramt af en forfærdelig brand, som fortærede tre af spirene, førstesalen og tagetagen. Spirene blev genopført, så det eneste bevarede spir fra 1737 er det sydøstvendte.

Netop spirene fører os tilbage til fortællingen om den herremand, der oftest knyttes til Engelsholm – både fordi han satte sit præg på gårdanlægget, bygningen og haven, men særligt fordi han var en aktiv herre i de år, han var her. Der er tale om Gerhdt Hansen de

Lichtenberg. Foruden de løgformede spir², var en af Lichtenbergs mest markante ændringer nedrivningen af den gamle avlsgård og opførelsen af en ny, stor trelænget bindingsværksgård placeret symmetrisk, øst for hovedbygningen samt et smukt fransk haveanlæg (Hoff 2007, Andresen og Sørensen 1993)³.

Hvor ofte Lichtenberg opholdt sig på Engelsholm er uvist. I 1749 erhvervede han herregården Bidstrup ved Langå, som senere blev ophøjet til stamhus. Allerede i 1754 havde Lichtenberg overdraget Engelsholm til datteren Gedeske de Lichtenberg og dennes mand Christen de Linde. Bidstrup blev med årene Lichtenbergs foretrukne opholdssted, når han lå på landet, mens hans by-palæ i Horsens (det nuværende Jørgensens Hotel på Søndergade i Horsens) fastholdtes som hovedsæde for hans handelshus og byliv. Det er dog bestemt ikke utænkeligt, at han og familien – særligt i årene efter overtagelsen af Engelsholm – har nydt sommerophold her og på de varme sommerdage drukket te i lysthuses skygge og spillet spil i den sirligt anlagte barokhave.

En virksom herre

Gerhdt de Lichtenberg blev født i Horsens i 1697 som søn af købmanden Hans Christensen og Gedeske Lichtenberg. Moderen døde kort efter fødslen kun 23 år gammel, og det blev således delvist hendes broder, Henrik Lichtenberg, der opdrog den lille Gerhdt. 14 år gammel blev Lichtenberg sendt til Flensborg for at studere købmandskab. Efterfølgende blev han optaget i faderens og morbroderens handelsforretning. Fra 1728 eller 1729 som eneste parthaver. Lichtenberg blev med tiden, hvad man kan betegne som stor-købmand. Han havde skibe på havet, der handlede med varer som korn, fødevarer,

² Engelsholms spir, hovedgesims, midtkvist og hovedportal kan tilskrives Lichtenbergs bygmester og arkitekt Nicolaus Hinrich Rieman (f. ukendt – 1759) (Andresen og Sørensen 1993).

³ Lichtenbergs avlsgård blev delvist nedrevet i 1931.

tømmerlast, sten og kalk, i byer som Lübeck, Flensborg og København (Andresen og Sørensen 1993, Hoff 2007). Disse varer har en herregård som Engelsholm sandsynligvis delvist været leveringsdygtig i, hvorfor erhvervelsen ikke blot handlede om prestige, men også bidrog til Lichtenbergs omfattende handel.

Lichtenberg blev en særdeles velhavende og virksom mand. Foruden de penge han selv tjente, arvede han betydelige midler, da morbroderen og faderen døde. Ægteskabet med Bodil Hofgaard (1711-1795) i 1728, hvis fader både havde været borgmester og velhavende købmand, har uden tvivl også kastet en sum penge af sig. Foruden købmandsskabet drev han forskellige fabriksvirksomheder⁴, og i 1731 begyndte han et omfattende køb og salg af jordegods – en forretning, der blev særdeles indbringende for ham.⁵ Lichtenberg var kommet til penge, og det skulle ikke kun omsættes i jord, men også i prestige. På den gamle købmandsgård i Horsens, som Lichtenberg havde arvet, iværksatte han i 1743-44 en omfattende istandsættelse, hvis resultat må have virket overdådigt for provinsbyens borgere. Den gamle bindingsværksbygning fik en ny gadefacade i grundmur dekoreret med sandstensornamenter, fremspringende karnapper og en pompøs stentrappe. Som på Engelsholm havde alle her, der gik ind og ud af det nye palæes hoveddør, Lichtenbergs valgsprog svævende over hovedet (Andresen og Sørensen 1993). Forbipasserende kunne ikke betvivle Lichtenbergs økonomiske formåen og samfundsposition.

Fine titler og høj rang – en enevældig konges vilje

Netop Lichtenbergs samfundsposition skulle i årene 1729-1740 ændre sig væsentligt. Med

⁴ Lichtenbergs fabriksvirksomhed omfattede gennem årene bl.a. papirproduktion og teglbrænderi.

⁵ Lichtenberg ejede og i nogle tilfælde videresolgte gennem årene bl.a. gårdene: Engelsholm, Kjeldkær, Lindbjerg, Ussinggård, Merringgård, Bidstrup, Serridslevgaard, Bustrup.

enevældens indførelse i 1660 blev kongen betragtet som værende indsat af Gud – enehersker med uindskrænket magt. Kongen sad fra nu af alene på magten og kunne styre efter sit forgodtbefindende. Den gamle adels indflydelse og magt var uigenkaldeligt blevet svækket. Fra at have nydt privilegier som skattefrihed og ret til bestemte embeder, var adelen nu afhængig af kongens vilje. Det stod den enevældige konge frit for, til hvem han ønskede at tildele adelstitler, privilegier, embedstitler og på anden vis ære uden hensyn til den medfødte stand. Dermed kunne den enevældige konge etablere en solid kreds af loyale kongetro rundt om i landet, hvis embedstitler og adelsstatus han, ifølge kongelovens bestemmelser, lige så let kunne tildele som fratage afhængigt af, om vedkommende var kommet højt på strå eller faldet i unåde (Hoff 2007:340). Dette skulle komme den borgerligt fødte Lichtenberg til gode. I 1729 fik han titel af *kommerceråd*, i 1738 af *virkelig kancelliråd*, i 1739 af *virkelig justitsråd* og endelig i 1740 af *etatsråd*. I 1739 havde han imod et engangskøb betalt til kongen den ære at blive adlet under navnet de Lichtenberg. Han hed oprindeligt Gerhdt Hansen, men lod sig kalde Lichtenberg efter moderens familie, og navnet blev nu et adelsnavn (Andresen og Sørensen 1993, Hoff 2007).

Dermed blev Lichtenberg et eksempel på den enevældige konges magt. Christian V (1646-1699), der regerede fra 1670, havde i 1671 udstedt et finmasket socialt hierarki med 55 ærestrin, der inddelte landets elite i rang. Hierarkiet betød, at de af kongen udvalgte embedsmænd eller nyadlede stod over den gamle adel i ære og værdighed. (Lyngby 2010a). Oprindeligt havde de fine titler, som Lichtenberg blev tildelt, haft et konkret indhold, men efter rangforordningens indførelse var de fleste titler blevet til ærestitler, der alene gav plads i det enorme rangsystem. Med titel som *kommerceråd* blev den på det tidspunkt borgerlige Lichtenberg indplaceret i 6. rang-klasse, hvilket gav ham en højere rangplacering end en gammeladelig godsejer

uden embeder.⁶ Som *virkelig justitsråd* rykkede Lichtenberg op i 4. rangklasse – over rektor for Københavns Universitet – og som etatsråd stod han over landets hofjægermestre (Hoff 2007:340). Lichtenberg var på få år steget fra Horsens bedre borgerskab til en elitær herre med både titler og status, og købet af Engelsholm skal uden tvivl forstås ud fra denne sociale opstigning i rangsystemet.

Med rangsystemet blev kongefamiliens og i særdeleshed kongens gunst et vigtigt omdrejningspunkt og ligeledes en måde, hvorpå kongen kunne opretholde sin position som hersker. Ranghierarkiet var derfor meget synligt for omverdenen. Det regulerede, hvem der skulle gå forrest til ceremonier, hvem der skulle sidde hvor m.m. Samtidig foreskrev overdådighedsforordninger, hvilken klædedragt man måtte bære, hvordan kister skulle udsmykkes, og hvordan bryllup, gæstebud og barsel osv. kunne afholdes. (Lyngby 2010a).

Man kan i et par årtier inde i 1700-tallet tale om en reel rangsyge affødt af de mange borgere og gammeladelige slægter, der kappedes om en plads i det finmaskede system. Dermed blev de ærværdige symboler som klædedragt og bolig devalueret, og den hastigt skiftende mode vidner om elitens – med hoffet i spidsen – behov for konstant at efterstræbe det nyeste, det mest kostbare, fornemmeste og mest kunstfærdige (Lyngby 2010a). Når Lichtenberg således ikke blot renoverede Engelsholm efter den seneste mode, men også satte en ny prægtig facade på palæet i Horsens, var det uden tvivl for at vise sig selv og omverdenen, at han var en mand med penge, magt og forståelse for, hvad en moderne livsførelse kostede. En del af samfundets elite.

---

⁶ En gammeladelig godsejer uden embeder havde qua sin adelige byrd rangeret højest i det tidligere standssystem (bondestand, borgerstand, gejstlige, adelsstand, konge) (Hoff 2007).

Kortspil, baller og mobile spiseborde

Efter et stop på broen over voldgraven er det nu tid til at bevæge sig gennem hoveddøren under Lichtenbergs valgsprog og våbenskjold for at gå indenfor, hvor nutidens højskoleelever bor, fester og fjernsynshygger side om side med sporene fra Engelsholms tidligere beboere.

I slutningen af 1700-tallet skulle Engelsholms daværende ejer Marcus von Hielmcrone (1723-1793) overforbrug efterlade en vigtig kilde til den datidige indretning. Hielmcrone havde erhvervet herregården i 1775, efter at efterkommere af Lichtenberg havde solgt den et par år før. Da Hielmcrone ønskede at låne i sit bohav og alle sine dyr, blev alle ejendele minutiøst gjort op. Det er således i dag muligt via pantespecifikationen at få en beskrivelse af Engelsholm værelse for værelse og dermed et indblik i det righoldige indbo under Hielmcrones ejerskab.⁷ Hielmcrone var søn af Adolph Høeg (1689-1773), adlet under navnet Hielmcrone, en driftig og fremsynet herremand, hvis visioner kom til udtryk i en kraftig udvidelse af familiens gods Heningsholm. En udvidelse, sønnen Hielmcrone fortsatte. Som en velhavende familie i samfundets top var det naturligt og helt i tråd med enevældens rangsystem, at bostedet afspejlede den sociale position og økonomiske formåen. På Herningsholm anlagde Hielmcrone en smuk fransk have med alléer og moderniserede hovedbygningens interiør og møblement. Den omfattende og ekstravagante ombygning oversteg imidlertid Hielmcrones økonomiske formåen, og han stod efterhånden i gæld til både egne og sin kones, Maria Kierstina Wielandt von Rosencrone (1740-1767), familiemedlemmer. I 1769 overtog to svogre Herningsholm, og Hielmcrone flyttede til Engelsholm. Det er dog uvist præcis hvornår.

---

⁷ Det kan være svært at genkende de forskellige værelser, da de i specifikationen har helt andre navne, og mange af interiørerne så radikalt anderledes ud. (Andresen og Sørensen 1993).

Beretningen om de historiske spor på Engelsholm Slot fortsættes i næste nummer af ArkivNyt. Litteraturoversigten kan ses på arkivets hjemmeside.

Nørup Sogn og krigen i 1864

Af Peter Egholm Jensen

Krigens primære årsag var spørgsmålet om hertugdømmernes fremtidige tilknytning til kongeriget, og de politiske beslutninger medførte, at stort set Danmarks samlede militære ressourcer blev involveret i krigen. Den danske hær mobiliserede således ca. 53.000 mand i løbet af 1863, hvilket betød, at der fra alle egne af Danmark var mænd, typisk i alderen fra 18-19 år og op til midt i 30'erne, der måtte drage afsted fra hjemegnen for at deltage i krigen mod de østrigske og prøjsiske tropper.

I tidens løb er der skrevet en mængde litteratur, såvel historiske som politiske bøger og artikler om krigen, tillige med skønlitterære værker, der tager udgangspunkt i denne. I lokalarkivet er vi desværre ikke så heldige at have billeder og breve, der kan dokumentere den tjeneste, som sognets mænd har ydet under krigen. Heldigvis har Gudmund Serritslev udarbejdet og overdraget en grundig og omfattende oversigt over mænd med tilknytning til sognet, som har gjort tjeneste i 1864, og som efterfølgende er blevet tildelt for-tjenstmedaljer herfor. Det er primært på grundlag af medaljetildelingen og oplysninger i Forsvarets arkiver på Rigsarkivet, at det har været muligt at udarbejde oversigten, der omfatter mænd, der enten er født i sognet, eller som på et senere tidspunkt i kortere eller længere tid har været bosat i sognet. Krigsdeltagere, der enten er døde inden medaljetildelingen i 1876, eller som ikke har ønsket at modtage medaljen, er der ikke fundet oplysninger om.

I denne artikel vil jeg ved at sammenholde Gudmund Serritslevs optegnelser med anden litteratur om krigen forsøge at beskrive, hvad nogle af disse mænd meget vel kan have oplevet under deres tjeneste i 1863 og 1864. Af

oversigten kan man se, at der er 45 mænd, der er født her i Nørup Sogn, og yderligere 17 mænd, der på et senere tidspunkt i deres liv har været bosat i sognet, og som alle har været indkaldt til krigstjeneste. Hertil kommer menig Mathias Mathiasen fra Ll. Lihme, der ikke kom tilbage fra krigen. Mathias Mathiasen var tilknyttet 22. regiment, 4. kompagni og blev meldt savnet ved Alssund den 18. april 1864, altså netop den dag, hvor det store angreb på Dybbøl skanserne blev indledt.

Af de 45 mænd, der er født her i sognet, og som altså også overlevede krigsdeltagelse, var en del imidlertid flyttet fra sognet inden indkaldelsen til hæren, mens andre, som nævnt, er flyttet hertil enten før krigen eller på et senere tidspunkt i deres liv. Af Gudmund Serritslevs oversigt kan man se, hvor i sognet mændene var født. Fordelingen ser således ud: Sødover Mark (8), Sødover (3), Ll. Lihme (3), Førstballe (4), Lihme Mark (5), Mørup (5), Tørrild (2), Søgård (1), Nørup (1), Gødding Huse (2), Engelsholm Mark (4), St. Lihme (1), Lihme (1), Limskov (2), Nørupholm (1), Gødding Mølle (1) og Møllemarkshus (1).

Det samlede antal mænd med tilknytning til Nørup Sogn, og som har deltaget i krigen 1864, giver i forhold til sognets indbyggertal et godt indtryk af, i hvilken grad sognet må have været påvirket af krigen. Bortset fra Mathias Mathiasen fra Ll. Lihme, der som nævnt blev meldt savnet under krigen, var det dog kun ganske få af disse mænd, der blev såret eller taget til fange, men dermed ikke sagt, at de ikke har været udsat for alvorlige belastninger, der senere har påvirket deres liv. Den største gruppe af mændene var på indkaldelsestidspunktet i 1863 eller 1864 23-29 år gamle, men der var også mænd helt op i tredive-erne, der blev indkaldt. Fx var fem af mændene, der var født i Nørup Sogn, fyldt 34 år og havde kone og børn, da de blev indkaldt.

I det følgende har jeg udvalgt fire mænd med tilknytning til sognet og sammenholdt oplys-

ningerne om disse med de historiske oplysninger, der findes om indsættelsen af de pågældendes enheder i kampen ved Dybbøl. Min beskrivelse giver kun et begrænset indtryk af mændenes oplevelser, idet disse med stor sandsynlighed også har været med i andre af krigens træfninger, fx slaget ved Missunde eller tilbagetrækningen fra Dannevirke, som altså ikke omtales her.

Menig Ingart Mathæus Monrad, der ligesom Mathias Mathiasen gjorde tjeneste ved 22. regiment, men ved 6. kompagni, blev født den 3. februar 1834 i Nørup som søn af møller Johannes Hyllerup Monrad og Bartholomine Bøegh, Gødding Mølle. Han blev indkaldt den 16. december 1863 og var med sit kompagni indsat ved Dybbøl på den militærhistorisk berømte skanse to den 18. april 1864, hvor han blev taget til fange af prøjserne. Aftenen forinden var han for sidste gang sammen med sin enhed rykket ind i stillingen, og soldaterne var til fulde klar over, hvad der ventede dem, hvilket man kan forvise sig om ved at læse nogle af de breve, soldaterne har skrevet til deres kære, inden de begav sig af sted til skanserne. 22. regiment bestod nemlig af erfarne soldater, der den 28. marts om aftenen havde været med til at kaste prøjserne tilbage, da disse angreb skanserne i et forsøg på at vinde terræn. Regimentet havde også opholdt sig på skanserne nogle af de foregående dage, hvor fjenden siden den 2. april havde bombarderet området med ca. 4.000 granater i døgnet.

Kl. 10 om formiddagen den 18. april hørte artilleribeskydningen op, og der blev stille. De prøjsiske infanterister indledte stormen på skanserne, der nærmest blot var grusbunker, og i løbet af en halv times tid, hvor der blev kæmpet indædt i løbegrave og skyttehuller med geværer og bajonetter, var det hele forbi. Af regimentets godt 1.000 soldater, befalingsmænd og officerer blev ni ud af ti enten dræbt, såret eller taget til fange. I 22. regiment var der tre soldater, der havde eller fik tilknytning til Nørup Sogn. Foruden Ingart

Mathæus Monrad og Mathias Mathiasen, der blev meldt savnet den 18. april, deltog også Peder Abrahamsen, der bosatte sig i Søgård efter krigen, og som tilsyneladende kom gennem krigen uden hverken at blive såret eller taget til fange.

Hvordan Ingarts fangenskab forløb, herunder hvor han blev holdt fanget, og hvornår han blev frigivet, ved vi ikke, men generelt blev krigsfangerne behandlet tilfredsstillende. Ingart Mathæus Monrad har i sin ansøgning om tildeling af hærens erindringsmedalje for deltagelse i krigen 1864 oplyst, at han blev hjemsendt den 18. august 1864. Han blev gift i 1870, blev far til en søn og en datter og blev også uddannet til bogbinder med forretning på Vestergade i Vejle. Han døde den 16. december 1898.

Menig Melchior Svane Jørgensen blev født i Egtved i 1834 og blev den 2. maj 1857 gift med Maren Sofie Sørensdatter, født i Jerlev.

Guldbryllupsbillede fra 1907 af Maren Sofie Jørgensen (født Sørensdatter) og Melchior Svane Jørgensen. (Nørup lokalhistoriske arkiv).

Melchior Svane Jørgensen var indkaldt til artilleriet i Fredericia i 1857. Efter militærtjenesten bosatte han sig i 1858 på Sødover Mark, hvor han fra 1862 til 1872 ejede gården på adressen Hærvejen 90. I december 1863 blev han indkaldt til krigstjeneste, hvorfra han

igen blev hjemsendt den 19. august 1864. Ved indkaldelsen var han far til en søn født i 1857 og en datter født i 1860, og mens han gjorde krigstjeneste blev han i januar 1864 far til endnu en datter. Der er i arkivet ikke mange oplysninger om Melchiors tjenestetid, men han tjente ved henholdsvis 2. og 4. fæstningskompagni. Denne type kompagnier var udrustet med kanoner, og ved skanserne på Dybbøl var der omkring den 18. april indsat 3 fæstningskompagnier. Melchior Svane Jørgensen blev indkaldt til 4. fæstningskompagni oprettet i Sønderborg i december 1863, og han har i sin ansøgning om tildeling af erindringsmedalje oplyst, at han senere blev overført til 2. fæstningskompagni under 12. feltbatteri, der var oprettet i Fredericia og tilhørte artillerikommandoen i Fredericia. På grundlag af oplysningerne om Melchior er det mest sandsynligt, at han ikke blev overført til Dybbøl, men er forblevet i Fredericia indtil den uforståelige rømning af Fredericia. Melchior blev i lighed med de fleste andre krigsveteraner tildelt en erindringsmedalje for deltagelse i krigen 1864, og fra 1914 blev han også tildelt den årlige og livsvarige hædersgave på 100 kr. for krigstjeneste. I Krigsministeriets Arkiv, Rigsarkivets 3. afd., er det vedrørende Melchior noteret: "Skød lade med tyske soldater i sænk", men hvor, hændelsen fandt sted, er ikke noteret.

Melchior Svane Jørgensen døde den 5. december 1925 og blev begravet på Nørup kirkegård.

Menig Jakob Dorthenius Christiansen blev født den 18. maj 1839 i Ll. Lihme som søn af Christian Stech og Emerence Dietrich. Han blev indkaldt til hæren den 10. december 1863 og hjemsendt igen den 6. september 1864. I modsætning til de fleste andre menige soldater fra sognet gjorde han ikke tjeneste i felten, men var indkaldt til 2. Division Intendantur med tjeneste ved divisionens hovedmagasin. Det vil sige den enhed, der sørgede for forsyningerne til samtlige divisionens enheder, herunder også 22. regiment. Jacob har

selv om sin tjeneste oplyst, at han som menig gjorde tjeneste som transportfører og undertiden assisterede som en slags underforvalter. Under tjenesten var han på et tidspunkt indlagt på Flensborg lazaret i 5 dage med en "forkjølelse".

Efter krigen blev han uddannet og ansat ved forstvæsenet med tjeneste som kongelig skovfoged i Viborg. Jacob Dorthenius Christiansen var meget fugleinteressert, og i 1892 udgav han en bog om Viborgegnens fugle, og efter pensioneringen som skovfoged købte han et landbrug ved Silkeborg, hvor han boede til sin død i 1913.

Menig Niels Nielsen blev født den 28. marts 1833 på Sødover Mark som søn af Niels Chr. Hansen og Maren Nielsdatter. Han fik plads på en gård i Bredsten, da han var 15 år gammel, og i 1851 rejste han til Hesselagergård i Svendborg Amt. Her lærte han muligvis skomagerfaget, idet han senere omtales som både husmand og skomager. Niels Nielsen blev indkaldt den 11. december 1863 til 16. regiment, 3. kompagni, og blev hjemsendt igen midt i august måned 1864. Efter tilbagetrækningen fra Dannevirke blev regimentet stationeret ved Dybbøl, og den 17. april om aftenen, må vi antage, at Niels med sin enhed indgik i en større rokade mellem de forskellige brigader og regimenter på skanserne. Alle enhederne i stillingerne var særdeles krigsvante, og Niels Nielsens kompagni var indsat på skanse ti, dvs. den nordligste af skanserne. Et par timer efter, at angrebet blev sat ind den 18. april kl. 10, trak regimentet sig tilbage til brohovedet over til Als. I Niels Nielsens ansøgning om tildeling af erindringsmedaljen har han oplyst, at han har været indlagt på lazaret på Als, men hvornår og hvorfor er ikke oplyst.

Niels Nielsen forblev ungkarl, men i mange år efter hjemsendelse boede han i sit hus i Hesselager sammen med husholdersken Ane Kirstine Frederiksdatter, der var født i 1835 i Hesselager.

I 1881 blev Niels Nielsen indlagt på sindssygehospitalet i Vordingborg, og her opholdt han sig til sin død i 1902.

Hjemsendelsen

Da krigen var forbi, blev soldaterne på ingen måde modtaget som helte i lighed med den hyldest, som veteranerne fra den 1. slesvigske krig blev mødt med. Soldaterne havde kæmpet og ydet deres bedste i en militært set håbløs kamp, og krigen var tabt, men ansvaret for nederlaget kunne på ingen måde bebrejdes soldaterne. Der var ingen velkomsthyldest i garnisonsbyerne, og der er beretninger om, at soldaterne hverken havde civilt tøj eller penge til at købe tøj for, og at nogle også måtte tigge mad på turen tilbage til hjemegnen. Dog er der ikke tvivl om, at glæden har været stor, også i de mange hjem i Nørup Sogn, hvor en mand, far eller søn vendte hjem.

Der skulle gå mere end ti år, inden soldaterne fik en officiel påskønnelse i form af en erindringsmedalje, og herefter blev mange lokale medaljeforeninger som i Nørup Sogn opret-

tet. Først mange årtier senere blev veteranerne tildelt en livsvarig årlig hædersgave.

På trods af den behandling, der tilkom veteranerne, og den nationale nederlagsstemning, der prægede landet, er det måske samtidig værd at huske på, at netop denne generation af mænd var med til at skabe vigtige samsfundsinstitutioner for eftertiden som andelsmejerier, brugsforeninger, forsamlingshuse og højskoler.

Litteratur og kilder:

Gudmund Serritslev: Fortegnelse over soldater fra Nørup Sogn, der fik tildelt erindringsmedaljen for deltagelse i krigen i 1864. (2014).

Ole L. Frantzen og Knud J.V. Jespersen (Red.): Danmarks Krigshistorie 2, 1814-2008. Gads forlag.

Peter Frederik Rist: En rekrut fra 64 – (en selvbiografisk fremstilling). P. Haase & Sønns Forlag, København 1989.

Billeder og arkivoptegnelser i Lokalhistorisk Arkiv og Forening for Nørup Sogn.

Kolofon	
Udgiver	Lokalhistorisk Arkiv og Forening for Nørup Sogn Tørskindvej 3 Ny Nørup 7183 Bredsten E-mail adresse: noeruplokalarkiv@gmail.com
Redaktion	Peter Egholm Jensen (ansvarshavende), tlf.: 2242 4919, e-mail: petereg-holm@jensen.tdcadsl.dk Ida Hasring, tlf.: 7588 3156, e-mail: ida.poul@privat.dk
Bestyrelse	Formand: Ida Hasring, Dyrehavevej 12, Nørup, 7182 Bredsten Næstformand: Peter Egholm Jensen, Gøddinghusevej 20, Gødding Huse, 7183 Randbøl Kasserer: Marianne Jensen, Hærvejen 96, 7182 Bredsten Bestyrelsesmedlem: Jytte Skovbjerg, Billundvej 48, Nørup, 7182 Bredsten Bestyrelsesmedlem: Inge Enevoldsen, De Lichtenbergsvej 1 A, Nørup, 7182 Bredsten 1. suppleant: Karen Jensen, De Lichtenbergsvej 27, Nørup, 7182 Bredsten 2. suppleant: Poul Arenkiel, Dyrehavevej 12, Nørup, 7182 Bredsten
Tryk	Billund Bogtryk
ISSN	2245-8115